

KATARINA KOLEGA

Zvezdane predstave u očima kritike

Predstave za djecu i mlade nikad nisu dobivale jednak prostor u medijima kao one za odrasle, a ta nepravedna marginalizacija još postoji. Amatersko kazalište prati se još manje, a kritičkih osvrti na kazališno stvaralaštvo djece i mladih danas gotovo uopće nema. Zvezdana Ladika je tijekom života novinarima u nekoliko intervjua, na svoj simpatičan i šarmantan način, pripomenula kako joj je žao što se o većini njezinih predstava nije uopće pisalo jer je dobra kritika za nju bila *stimulans i valorizacija rada*.¹ Iako je bila nezadovoljna *nedovoljnom vezom između kritike i nas*,² istražujući dostupnu novinsku građu, uvidjela sam da postoje pojedini kazališni kritičari koji su dugi niz godina pratili i ozbiljno prosuđivali njezine predstave te da nitko od kazališnih umjetnika koji rade s djecom nije dobio (niti dobiva) toliku medijsku pozornost kao Zvezdana Ladika.

Pedesetih godina prošloga stoljeća počeo se njegovati umjetnički odgoj djece i mladih (ili odgoj kroz umjetnost), 1948. osnovano je

Pionirsko kazalište koje je i medijima bilo zanimljivo. Nažalost, do novinskih članaka iz četrdesetih i pedesetih godina prošloga stoljeća nisam došla, no da ih je bilo, zaključila sam prema prvoj monografiji *15 godina Zagrebačkog pionirskog kazališta*, u kojoj se mogu pročitati kratki ulomci iz tadašnjih kritika. Zvezdana Ladika počela je u tom kazalištu raditi početkom školske godine 1954./1955. Pripremala je sa srednjoškolcima svoju diplomsku predstavu *Romeo i Julija*, o kojoj se (koliko mi je poznato) nije pisalo. Uz to, režirala je i novogodišnju predstavu *Snježna bajka*, koja se u popisu predstava iz spomenute monografije navodi kao prva njezina režija u tom kazalištu. Kritičari su početke dječjeg stvaralaštva u PIK-u, sudeći prema kratkim ulomcima iz monografije, sa zanimanjem pratili i o njemu vrlo afirmativno pisali. Kritičar *Novina mladih*, Mladen Vujčić pisao je o trećoj Zvezdaninoj predstavi *Mariani Pinedi*, nakon premijere 13. travnja 1955. U tekstu je naveo slabosti tehničke naravi, ali i istaknuo kvalitete koje prelaze *okvire amaterskog rada*.³

1 Julija Pintar, U koga se uvrгло ovo dijete?, nepoznate novine i godina.

2 Ibid..

3 *15 godina Zagrebačkog pionirskog kazališta*, Zagrebačko pionirsko kazalište, Zagreb, 1964., str. 42.

Početak prosinca 1955. u osvrtu na predstavu *Proljeća nedopjevana*, Ljerka Krelius opisala je gromoglasan pljesak publike čiji su obrazi bili obliveni suzama, a prema njezinu mišljenju, tu su predstavu o strijeljanju omladinaca u Kragujevcu 1941. trebali odigrati upravo mladi. *Možda nitko ne bi mogao s toliko iskrenosti i neposrednosti oživjeti pred našim očima likove strijeljanih omladinaca kao što su to učinili članovi Omladinske pozornice.*⁴

Šezdesetih godina u *Večernjem listu* počinje pisati ugledna kazališna kritičarka Marija Grgičević, koja će jedina kontinuirano pratiti Zvezdanino stvaralaštvo. Prema dosadašnjoj prikupljenoj građi, Marija Grgičević bila je njezina najvjernija, dugogodišnja gledateljica „sa zadatkom“. To mi je izuzetno zanimljivo, jer je ona, poput Zvezdane Ladike, neumorno radila do kraja života (2011.), bila je doajenka kazališne kritike, samozatajna, a puna energije i živosti. Njezina kritičarska oštrica bila je, s pravom je u *in memoriamu* zapisao Denis Derk, *neobično oštra, ali i lucidna*. Predstave s djecom i mladima promatrala je jednako kao i one profesionalnih ansambala – nije ih štedjela, no kritizirala je uvijek biranim i odmjerenim jezikom, nalazeći ravnotežu između uspelih i manje uspelih dijelova predstave. U svojim se tekstovima, od samo dvije kartice, osvrta na sve segmente predstave. Pisala je o temi i sadržaju, režiji, glumačkoj izvedbi, ali i dramsko-pedagoškim postupcima koji su za stvaralaštvo s djecom i mladima izuzetno važni.

Već joj je na početku kritičarske karijere bilo jasno da iza uvjerljivosti mladenačke glumačke igre stoji čvrsto umjetničko pedagoško vodstvo koje mu daje, kako piše u kritici *Djeca u ognju rata* iz 1961., *poticaja i zamaha*.

4 Ibid.

Dramski pedagog taj poticaj disciplinira u organiziranu cjelinu, ne okrnjivši gotovo nimalo njegovu nenadoknadivu svježinu i neposrednost. *Ova predstava zaslužuje izuzetnu pažnju ne samo kao scensko ostvarenje, već prije svega kao zorna afirmacija bez sumnje najopravnijeg puta kojim treba ići u umjetničkom radu s djecom, puta koji ne nameće djeci gotove formule i zamisli odraslih, već otkriva neizmjereno bogatstvo njihova svijeta...*⁵

Često je vrlo pozitivno pisala o dramsko-pedagoškom procesu rada s djecom i mladima, no znala je oštro kritizirati pojedina Zvezdanina redateljska rješenja i uprizorenja. Zanimljivo je da predstava koja je dobila mnoge nagrade u svijetu, kao što je prva nagrada u Nürnbergu na Međunarodnim susretima kazališta za djecu i mlade (1962.), zatim je pozvana na Venecijanski bijenale na Međunarodni festival dječjih kazališta (1963.), a na poznatom međunarodnom festivalu Berliner Festtage (1966.) bila je prva i jedina predstava za djecu i mlade, Mariju Grgičević nije nimalo oduševila. Riječ je o *Biberčetu*. Usporedivši beogradsku verziju Pozorišta *Boško Buha* i zagrebačku Pionirskog kazališta, zaključila je da Zvezdana Ladika ugađa stranoj publici često viđenim folklornim motivima. *Za razliku od beogradskog uprizorenja obojanog lepršavom poetičnom ironijom, koji kritičarka ocjenjuje uspješnijim od zagrebačkog, Zvezdana Ladika se priklonila nacionalno obojenom interpretacijom u kojoj će biti naglašeni dramatski momenti narodne priče, a njen sukob dobra i zla približen ideji narodnog požrtvovanja u borbi za oslobođenje*. Iako joj je predstava u vizualnom i akustičkom pogledu bila *lijepa i rafinirano atraktivna*, pri čemu je pohvalila odabir napjeva s Kosmeta Bojana

5 Ibid, str. 43.

Gagića, kostime i scenografiju jednostavnih arhitektonskih elemenata ranog srednjeg vijeka Jagode Buić, prema njezinu mišljenju zagrebačko Biberče nije uspjelo prerasti samo sebe, ni pružiti više od predstave koja je doduše veoma slikovita, ali osim uzbudljive dramatike bajke ne nosi mnogo više ispod svoje zagasito blistave vanjštine.

Afirmativnije je pisala o *Robinu Hoodu* nakon premijere 8. travnja 1968. Iako je predstavu smatrala nepretencioznom, istaknula je da je *Zvezdana Ladika* svojom režijom pokazala da posjeduje i mnogo smisla za maštovito građenje scenskog spektakla punog iskrica humora, dramatičnih scena...⁶

O toj predstavi pisalo se i u *Vjesniku* (15. travnja 1968.). Kritičar D. Erceg, poput Marije Grgičević, nije bio zadovoljan tekstem, a svojom je režijom *Ladika* nastojala proširiti okvir, inače skromnih mogućnosti teksta, ugradnjom elemenata dinamike i potcrtavanjem komičnih situacija. Doduše mjestimično prebojažljivo i suspregnuto.⁷

Nekoliko godina nakon (za kritičare ne suviše uspješnog) *Robina Hooda*, *Zvezdana Ladika* sa skladateljem Ladislavom Tulačem stvara legendarnu predstavu koja će mnoge oboriti s nogu, podjednako u našoj zemlji kao i u inozemstvu. Riječ je o mjuziklu *Mačak Džingiskan i Miki Trasi* iz 1971., koji je prema mišljenju Marije Grgičević bio novatorski pothvat. Kritičarka u toj predstavi ističe *jedinstvenu i vedru skupnu igru, decentnu stilizaciju karakterističnih životinjskih pokreta, svaki pojedini lik inventivno je gestovno i glasovno izrađen,*

muzika i riječ stvaraju zajednički jezik za sve što se zna radovati životu, što su sve bila obilježja redateljske estetike Zvezdane Ladike.

Uz vrsno redateljsko umijeće, svjesna je bila Marija Grgičević, za uspješnu predstavu koju izvode djeca i mladi važan je kvalitetan i predan pedagoški rad koji rezultira izvrsnom glumačkom i kolektivnom igrom. Zato u svojoj kritici zaključuje: *Kao u svim pravim ostvarenjima, ovdje su izbrisane granice profesionalizma i amaterizma, a u gipkosti čitavog ansambla, uvježbanosti zbora, izrađenosti scenske riječi naslućuje se kontinuitet pedagoškog rada bez kojeg ne bi s tako mladim glumcima bilo moguće postići ovako cjelovito muzičko-scensko ostvarenje.*⁸

Taj je mjuzikl *Zvezdana* postavila i u Šibeniku, na međunarodnom Festivalu djeteta, s malim Šibenčanima koji su gostovali i u Zagrebu, u Malom kazalištu na Trešnjevci. Za to gostovanje našlo se medijskog prostora u *Vjesniku*, a autor teksta B. J., iako je pohvalio atraktivnu glazbu i izvedbu ansambla, smatrao je da je *Ladikina* predstava najbliža dječjem oku i uhu, da je najbogatija u dramaturškoj obradi, da je scenografski i plesno najviše dječja predstava za djecu.⁹

Vjesnik je pratio predstavu i sedam godina poslije premijere. Prema obnovljenom mjuziklu, koji se izvodio u Društvenom domu Trešnjevka, Želimir Stublija bio je prilično rezerviran. U izvedbi je uočio *poneku scensku nespretnost i neujednačenost ili preglasnu muziku koja je na trenutke pokrivala glasovne mogućnosti izvođača, no isticao je da to treba*

6 Katarina Šušak, *Zvezdana Ladika*, diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013., neobjavljeno, str. 15.

7 Ibid.

8 Marija Grgičević, Omladinski musical *Mačak Džingiskan i Miki Trasi*, *Večernji list*, 3. 2. 1971.

9 Katarina Šušak, *Zvezdana Ladika*, diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013., neobjavljeno, str. 15.

zanemariti, a istaknuti *maštovitu vedrinu i mladalačku dinamiku izvedbe*,¹⁰ za što zasluge pripisuje Zvezdaninoj režiji, kao i s njome blisko povezanom dramsko-pedagoškom radu.

Uz mjuzikle, koje je često postavljala, Zvezdani je tijekom cijele karijere jedan od važnijih ciljeva bio prenijeti djeci i mladima ljepotu poetske riječi. Često je postavljala recitale, a sedamdesetih godina s mladima je počela istraživati zvučnu mogućnost jezika, scensku moć pokreta i participativno kazalište. Takvu predstavu pod nazivom *OS 78* gledao je tadašnji kritičar *Večernjeg lista* (poslije sveučilišni profesor) Krešimir Nemeč, koji ju je ocijenio kao uspješni kazališni eksperiment koji svjedoči da su mladi u svom traganju za novim u kazalištu na pravom putu. Glumci su od publike, doznajemo iz kritike, tražili da im ponude riječi kojima bi počeli kazališnu igru sazdanu od reminiscencija i aluzija na Sofokla i Shakespearea. Desetak mladih glumca prikazalo je svoje viđenje Antigone, Titanije, Romea i Julije, a kritičar je kao najbolje dijelove predstave izdvojio one u kojima se Shakespeare traži u svakodnevnim zgodaama. Međutim, s obzirom na to da je improvizaciji dana apsolutna sloboda, primijetio je da su to mladi glumci različito iskoristili, već prema svojim sposobnostima. *Upravo taj nesklad u nivou glume glavni je nedostatak ovog zanimljivog kazališnog eksperimenta.*¹¹

Vrlo uspješni kazališni eksperiment bili su *Koraci*, predstava koju su 1975. strani kazališni umjetnici i stručnjaci ocijenili kao jednu od šest najboljih predstava omladin-

10 Želimir Stublja, *Obnovljeni dječji mjuzikl Mačak Džingiskan i Miki Trasi*, *Vjesnik*, 20. 11. 1978.

11 Krešimir Nemeč, *Stilske vježbe*, *Večernji list*, 15. 1. 1979.

skih kazališta svijeta. O tome piše Zvezdana Ladika u monografiji *Pedeset godina Zagrebačkog kazališta mladih*, ističući kako predstavu spominju i na kazališnim akademijama i glumačkim školama u svijetu.¹² Nažalost, u našoj zemlji taj je jedini pravi primjer istraživanja zvučnu ekspresije prošao gotovo nezapaženo, ustvrdio je ugledni kritičar Dalibor Foretić u izlaganju na teatrološkom skupu Dani hvarskog kazališta.

Na pola kartice teksta napisanog 1984. opisao je predstavu koja se izvodila od 1974. do 1977., iznio je svoj dojam o njoj, ali i o njezinoj tadašnjoj medijskoj recepciji:

*Polaznici studija pripremili su niz etida sastavljenih samo od riječi 'korak' varirane u različitim intonacijama tako da je zvuk preuzimao stvarno značenje od obesmišljene riječi. Stvoren je čitav niz običnih, ali na taj način uneobičajenih dramskih situacija. Neki su se od njih asocijativno nadovezivali na zadatu riječ. Druge su je koristile potpuno kao zvučnu materijal. Vrhunac predstave bio je kada su tri djevojke intonacijama i gestikulacijama ispričale kako se priprema savijača od jabuka. Bio je to rijetko dobro i dosljedno obavljen istraživački posao. Zahtijevao je izrazitu scensku imaginaciju. Na žalost, prošao je posve bez odjeka.*¹³

Zanimljivo je da Zvezdanu ne naziva redateljicom, nego samo voditeljicom Omladinskog studija Zagrebačkog kazališta mladih. Zašto, možemo samo nagađati.

12 Zvezdana Ladika, *Mojih pedeset godina*, u: *Pedeset godina Zagrebačkog kazališta mladih*, ur. Antonija Bogner Šaban, ZKM, Zagreb, 2000., str. 59.

13 Dalibor Foretić, *Glumac i suvremeni oblici scenske ekspresije*, *Dani hvarskog kazališta: građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, vol. 11, no 1, 1984.

Bez ikakva (meni poznatoga i istraženoga) odjeka prošle su i eksperimentalne predstave *Srca i seks*, *Riječi, riječi, riječi*, *Zgažena bjelina*, ali i vrlo često izvođeni pjesničko-glazbeni kolaži kao što su *Kolo oko svijeta*, *Sedmi kontinent*, *Plameni cvjetovi*, *Na vjetru svirala*, *Kolo oko domovine* i mnogi drugi.

Medijski vrlo dobro popraćena predstava bila je zato *Nevidljivi Leonard*, koja je nakon premijere 1977. postala veliki hit. O njoj je u *Vjesniku* vrlo pohvalno pisala kritičarka Mirjana Šigir, a u podlistku *Večernjeg lista*, *Studiju*, izišao je poduži reportažni osvrt Marijana Draganića, iz kojega su čitatelji mogli steći uvid u proces rada na predstavi koji je počinjao iz improvizacija. Nakon *Nevidljivog Leonarda*, Norma Šerment napisala je *Pogrešne godine*, dramu kojom Krešimir Nemeč nije bio oduševljen. Nedostatke površnog teksta, napisao je kritičar *Večernjeg lista*, nisu uspjeli prevladati ni *mjestimice vrlo zanimljivi redateljski zahvati Zvezdane Ladike*.¹⁴

Kritiku i publiku podjednako je oduševila antologijska predstava *U koga se uvrгло ovo dijete*. U sklopu teksta o šibenskom Festivalu djeteta, Dalibor Foretić je 1983. u *Danasu* napisao: *Gledati četrdesetak mladića i djevojaka kako sa šarmom ironiziraju onaj često traumatični sukob roditelja, i odraslih uopće, te djece u pubertetu nije bilo zadovoljstvo samo zbog životno mudre i benigne poruke, već prvenstveno zbog zanosu i predanosti kojima su zagrebački tinejdžeri, uz izvrsnu muziku Ladislava Tulača, preciznu i u detaljima duhovitu režiju Zvezdane Ladika, te razigranu koreografiju Ivanke Šerbedžija, iznijeli tu predstavu koja može stati uz bok svakoj profesionalnoj izvedbi u tom žanru*.¹⁵

O predstavi je 1987. pisala i tadašnja glaz-

bena kritičarka *Vjesnika* Jagoda Martinčević koja je, poput mnogih, bila svjesna da su *sjajna uigranost, žustar tempo, zarazno pjevanje i temperamentna glazba i osobito spontanost mladih glumaca (...) zasluge vječno mlade Zvezdane Ladike*.¹⁶

Potkraj osamdesetih i početkom devedesetih godina 20. stoljeća sve je manje kritičkih tekstova o Zvezdaninim predstavama. Za sada sam pronašla samo tri kritike: *Zagrebačkog ludog ljeta* iz 1988. te monodrame *Lažeš, Melita* iz 1995. koje je napisala Marija Grgičević. Prvoj predstavi kritičarka zamjera rutinu i mnogo puta viđen redosljed scena s malo pjesme, malo plesa i malo igre, a u drugoj najviše hvali izvedbu Jagode Kralj Novak. Godine 1987. u *Večernjem listu* izišla je kritika *Osvajanja kazališta*, koju je B. Vukšić nazvao vrlo nekonvencionalnom, po izričaju modernom i edukativnom predstavom.¹⁷

U povodu obilježavanja 45. obljetnice Zvezdanina umjetničkog djelovanja, objavljeni su mnogi intervjui i reportaže u različitim novinama i časopisima. Poveći intervju izišao je i u časopisu *Gloria*, koji prati popularne osobe u našem društvu i kulturi, uglavnom one koje imaju „zvezdani status“. Zvezdana Ladika je u tim tekstovima detaljnije ili površnije opisivala svoju dramsko-pedagošku metodu. Proces rada s djecom i mladima novinarima je bio zanimljiviji od njezina redateljskog promišljanja, makar je u Zvezdaninu slučaju to dvoje uvijek bilo čvrsto isprepletano i neodvojivo. Novinari su je nazivali *dobrim duhom dramskog studija, madonom glumačkih naraštaja*, a kritičar Želimir Ciglar, u uvodu jednog intervjua u *Kulturnom obzoru* (*Večernji list*), nazvao ju je *predstavnicom građanske struje u našem kazalištu*.

14 Katarina Šušak, *Zvezdana Ladika*, diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013., neobjavljeno, str. 17.

15 Ibid.

16 Ibid.

17 Ibid.

Upravo će taj kritičar biti jedan od rijetkih koji će pisati o njezinim predstavama izvedenim u kazalištu Mala scena, koje je 1989. osnovala s Ivicom Šimićem i Vitomirom Lončar. Proučavajući arhivu toga kazališta, pronašla sam mnogo anegdotalnih reportaža i intervjuja o tome kako se Mala scena stvarala, što su glumci doživljavali na putovanjima, na koji je način Zvezdana uspjela dobiti prostor, no nedostajale su kritike njezinih predstava. Želimir Ciglar u *Večernjem listu* objavio je tekst o predstavi *Kraljević svinjar: ...u kojoj je dvadesetpetero mladih izvođača osnovnoškolskog uzrasta, uz pjesmu i ples, pripovijedalo priču o bajkopiscu Andersenu, ali i o samima sebi te o vlastitom učenju kazališta*. Zapisao je da predstava osvaja redateljskim vještim promišljanjem scenskog prostora, jer uistinu 25-ero djece skladno se izmjenjuje na sceni i u gledalištu.¹⁸

Za sada je to jedina kritika Zvezdaninih predstava u Maloj sceni koju sam pronašla.

Posljednja predstava koju je kritika pratila bila je *Romanca o tri ljubavi*, o kojoj je 2001. u *Vijencu* pisao danas jedan od istaknutijih kazališnih kritičara u našoj zemlji, tada mladi kritičar na početku karijere, Igor Ružić. U tekstu uglavnom prati sadržaj Šoljanove drame, kratko se osvrće na pojedine glumačke kreacije i na režiju: *Redateljica Zvezdana Ladika ulaske i izlaske likova posložila je po propisanom receptu pa se njezin trud najviše vidi u onom što i kako rade glumci*.¹⁹ Na kraju zaključuje da ta predstava ravnopravno stoji uz *Kako vam se sviđa, a to je kompliment veći no što se čini*.²⁰

S obzirom na broj predstava koje je Zvezdana tijekom života osmislila, mogli bismo se složiti s time da je kritičari nisu zadovoljava-

juće pratili. Mnoge važne predstave, poput onih eksperimentalnih ili predstava u Maloj sceni, prošle su 'ispod radara'. No koliko god time Zvezdana nije bila sretna, moram zaključiti da je mediji ipak nisu zaobilazili. Uz to, unatoč velikom trudu i radu Ozane Iveković iz arhive Zagrebačkog kazališta mladih, još uvijek nije istražena sva novinska dokumentacija; postoje još neotvorene i nesređene kutije koje treba pomno proučiti. Možda će se u njima pronaći i kritike koje mi do zaključenja ovoga broja časopisa nisu bile poznate.

Na kraju želim istaknuti da je predan i potpuno posvećen kazališni rad Zvezdane Ladike s djecom i mladima prepoznala i struka. Zvezdana je primila najviša državna priznanja, kao što su Nagrada *Vladimir Nazor* za životno djelo, nekadašnja *Vjesnikova* vrlo ugledna Nagrada *Dubravko Dujšin* ili međunarodna nagrada *Grozdanin kikut* Centra za dramski odgoj BiH. Medijske, posebice kritičke pozornosti, nije dobila dovoljno, no ipak više nego što je ima ijedan drugi kazališni i dramski pedagog i redatelj koji radi predstave s djecom i mladima u našoj zemlji. I po tome je Zvezdana Ladika bila i ostala posebna i jedinstvena.

18 Želimir Ciglar, *Odgajanje kazalištem, Večernji list*, 13. 6. 1995.

19 Igor Ružić: *Profesionalna razina, Vijenac*, 8. 2. 2001.

20 Ibid.